

Kulno KALA, Raul JUURSOO

NÕUKOGUDE EESTI TÖÖLISKLASS 1940—1960*

NSV Liidus tervikuna oli kuni kolhooside moodustamiseni, samuti hiljem töölisklassi täienemise peamine allikas olnud talurahvas. Eestis oli olulisi erinevusi. Niikaua kui Eesti põllumajandus ei olnud veel kollektiviseeritud, s. o. põhiliselt 1949. aastani, ei etendanud eesti talurahvas töölisklassi täienemisel kuigi suurt osa.

Teatavasti oli esimestel sõjajärgsetel aastatel Eesti põllumajanduses veel valitsev käsitsitöö ja tunti suurt puudust tööjõust. Eriti vähe oli tööjõulisi mehi. Sõja tõttu oli seisuga 1. jaanuar 1945 maal iga 100 mehe kohta 141 naist. Kolm aastat hiljem oli see suhe 100:133.²⁸ Tööjõulise maarahvastiku hulgas oli naiste ülekaal veel tunduvalt suurem. Esimestel sõjajärgsetel aastatel täheldati Eesti maarahvastiku absoluutset juurdekasvu (ajavahemikul 1. I 1945 kuni 1. I 1948 23 tuhande inimese võrra²⁹). See toimus mehaanilise juurdekasvu teel peamiselt demobiliseeritute, aga ka teiste allikate kaudu (sissesõitnud Vene NFSV loodepiirkonnast, sealhulgas ingerlased). Elutingimused Eesti külas olid esimestel sõjajärgsetel aastatel tunduvalt paremad kui ränkade riiklike kohustustega ruineeritud ja sõjast laastatud Venemaa kolhoosides ja sovhoosides. Paremad olid need ka võrreldes Eesti linnadega, millest paljud olid sõjas tugevasti kannatada saanud ja kus toiduainetega varustamisel kuni 1947. aasta 1. detsembrini kehtis kaardisüsteem. Üksiktaludest linna siirdumisega ei kiirustatud. See muidugi ei tähenda, nagu ei oleks esimestel sõjajärgsetel aastatel maalt üldse linna asunud. Teatud osale maarahvastikust, eriti noortele, oli linn ikka olnud külgetõmbejõuks. Kuid alles 1948. aastal oli maa ja linna vahelise migratsiooni saldo Eestis esmakordselt linna kasuks (10 700 inimest).³⁰

Linnastumise kiirenemist 40. aastate lõpul soodustas tööstuse kasvav tööjõuvajadus, mis ei tekkinud aastail 1948—1949, vaid juba varem. Kohaliku maarahvastiku äravool linnadesse suurenes aga alles seoses läheneva sundkollektiviseerimisega ja muutus selle läbiviimisel massiliseks. Sama nähtus oli olnud ka vanemates liiduvabariikides.³¹ Talude likvideerimine andis hoobi talurahva põlisele elukorraldusele, millega olid seotud paljude inimpõlvede jooksul kujunenud ideaalid ja püüdlused. Massilisele kollektiviseerimisele eelnenud küüditamine mitte üksnes ei ängistanud ja hirmutanud, vaid õonestas veelgi sõjas räsitud põllumajandusliku rahvastiku kandejõudu. Sellele järgnenud esimeste kolhoosiaastate ränk majanduslik ning sotsiaalsühholoogiline surutis sundis väga paljusid otsima talutavamaid elutingimusi linnades.

Eesti talurahva migratsioon linnadesse oli kõige intensiivsem aastail 1949—1953. Nelja aastaga (1950—1953) vähenes maarahvastiku absoluut- arv 52,4 tuhande inimese võrra ja tema osatähtsus kogu rahvastikus langes 52,9%-lt 45,9%-ni. Nimelt neil aastail oli Eesti talurahvas ka üks peamisi töölisklassi täienemise allikaid.³²

* Järg. Algus vt.: ENSV TA Toim. Ühisk., 1989, nr. 2, 131—140.

²⁸ ENSV ORKA, f. R-10, n. 10. s. 108, l. 4.

²⁹ Samas, l. 3.

³⁰ Кала К. К., Роотс Х. О. Развитие рабочего класса Советской Эстонии, 94.

³¹ Сенявский С. Л., Тельпуховский В. Б. Рабочий класс СССР (1938—1965 гг.). М., 1971, 173.

³² Кала К. К., Роотс Х. О. Развитие рабочего класса Советской Эстонии, 94.

Hilisematel aastatel maarahvastiku äravool jätkus, kuid juba märksa väiksemas ulatuses. Seda mõjutas kindlasti ka vabariigi põllumajanduse stabiliseerumine ja tõus alates 50. aastate teisest poolest. Ka Läti NSV-s oli kohalik talurahvas vahetult kollektiviseerimisele järgnenud aastail tööliklassi täienemise tähtsamaid allikaid.³³

Kuid kohalik rahvastik ei saanud anda nii palju tööjõuressursse, nagu nõudsid sõjajärgsetes plaanides fikseeritud Eesti tööstuse forsseeritud arendamise kavad. Paljudes tööstusettevõtetes ja eriti ehitusorganisatsioonides oli pidev tööjõu puudus. Kõige rohkem kehtib see põlevkivibasseini kohta, mille enamik ettevõtteid oli üleliidulises alluvuses ja mida arendati eelkõige üleliidulisi vajadusi silmas pidades.

Eespool on juba tähelepanu juhitud Eesti tööstusliku arendamise erakordselt kiirele tempole, mis sõjajärgsetel aastatel kuni 1950. aastate keskpaigani tunduvalt ületas NSV Liidu keskmise ja teiste liiduvabariikide oma. Tööliste ja teenistujate osatähtsus tööhõivelses rahvastikus suurenes siin seetõttu samuti kiiremini ja oli 1959. aasta üleliidulise rahvaloenduse andmeil Eestis 56,9%, Lätis 52%, Leedus 37,8% ja NSV Liidus keskmiselt 47,9%. Kui 1940. aastal oli Eestis 61,2 tuhat ja 1945. aastal 42,9 tuhat tööstustöölist, siis 1950. aastal 86,7 tuhat ja 1960. aastal juba 137,2 tuhat. Väga kiiresti kasvas tööliste arv ka ehituses, transpordis ja teistes rahvamajandusharudes. Arvestades raskeid sõjakaotusi esmajoones tööjõuliste meeste seas, ei olnud niisugune tempo vabariigile kuidagi jõukohane. Nimelt ei toonud sõjajärgne industrialiseerimispoliitika endaga kaasa mitte üksnes rohkesti ebaratsionaalseid või vähemalt küsitava väärtusega majandusseoseid, vaid ka praktiliselt kontrollimatu massilise migratsiooni teistest liiduvabariikidest. Tööstuse kiire laienemine ja Eesti paremad elutingimused palju teiste NSV Liidu piirkondadega võrreldes löid selleks igati soodsa olukorra. Algas Tallinna ja mõnede teiste linnade elanikkonna ülemäärane kasv. See põhjustas raskusi sotsiaalse infrastruktuuri arendamisel ja hakkas järk-järgult suurendama ühiskondlikke pingeid, sealhulgas ka rahvussuhetes.

Ainuüksi ajavahemikul 1945—1949 kasvas Eesti NSV rahvastik 250 tuhande inimese võrra, sealhulgas 241,3 tuhat mehaanilise liikumise tõttu. Viimase arvu sisse kuulub ligikaudu 72 tuhat inimest nende hulgas, kes peamiselt mobilisatsiooni ja evakuatsiooni tõttu, aga ka muul viisil sõja-aastail Eestist lahkusid ja hiljem tagasi pöördusid. Ülejäänud umbkaudu 170 tuhat olid migrandid, kellest enamik asus linnadesse, esmajoones Tallinna, põlevkivitööstuse piirkonda ja Narva. Ligikaudsed arvutused näitavad, et aastail 1945—1950 suurenes Eesti linnaelanikkond kahe kolmandiku ulatuses teistest liiduvabariikidest sissesõitnute arvel. Põhilised migrantide najal oma tööliiskaadrit komplekteerivad rahvamajandusharud olid tööstus, ehitus ja transport. Mis puutub ehitusse, siis kõneleb ehitustööliste liikumise (voolavuse) ja rahvusliku koosseisu muutumise analüüs otsesest seosest migratsiooni intensiivsuse muutumisega.³⁴ See tähendab, et ehitus oli (ja on tänaseni) üks põhilisi migratsioonikanaleid, sest suur osa ehituses tööle asunud ja koos sellega Eestis sissekirjutuse saanud migrantidest läks (ja läheb) juba esimesel-teisel tööaastal tööle mõnda teise, paremate töötingimustega rahvamajandusharusse.

Aastail 1951—1960 suurenes Eesti NSV rahvastiku koguarv 118,2 tuhande inimese võrra, millest loomulik juurdekasv moodustas 64,7 tuhat. Jätkus migratsioon teistest liiduvabariikidest, kuigi võrreldes varasemaga märksa tagasihoidlikumalt (aastail 1951—1960 53,5 tuhat).³⁵ Linnade ela-

³³ Зиле Л. Периоды и этапы строительства социализма и изменение социальной структуры общества (на материалах Латвийской ССР). Рига, 1975, 105—106.

³⁴ Juursoo, R. Eesti NSV ehitustööliste kaadri kujunemise ja kasvu allikad aastail 1944—1970, 149—151; Юурсоо Р. Женщины в рядах строителей Советской Эстонии в 1944—1955 гг., 58—60.

³⁵ Eesti NSV rahvamajandus 1977. aastal. Tln., 1978, 12, 16.

nikkond kasvas nii väljastpoolt Eestit saabunute kui ka kohaliku maarahvastiku linna siirdumise tõttu. Viimane protsess, nagu öeldud, oli eriti intensiivne aastakümne algul.

Migrantide osatähtsus Eesti tööjõuressursside, sealhulgas töölisklassi täienemise allikana oli väga suur esimestest sõjajärgsetest aastatest alates. Seda kinnitab töölisklassi rahvusliku koosseisu kiire muutumine. 1934. aastal oli Eesti tööstuses töötajate üldarvust eestlasi 88,1 ja teisi rahvusi 11,9%, mis vastas kogu rahvastiku rahvuslikule koosseisule (eestlasi 88,2%, muid rahvusi 11,8%). Kuid juba 1948. aastal oli tööstustöölise hulgas muulasi 31%, ehitajate seas aga koguni 66,5%. 1957. aastaks oli tööstustöölise hulgas eestlaste protsent vähenenud 61,5-ni. Seoses migrantide arvu mitmekordse vähenemisega 50. aastail kahanes nende osakaal ehitajate hulgas 1957. aastaks 32,3%-ni.³⁶ Eestlaste osakaal kogu rahvastikus oli massilise sisserännu tulemusel 1959. aastaks (rahvaloenduse andmeil) langenud 74,6%-ni. Juba 50. aastail oli muulaste osatähtsus töölisklassi hulgas tunduvalt suurem kui kogu rahvastikus. Pole kahtlust, et industrialiseerimispoliitika oli vabariigi elanikkonna rahvusliku koosseisu muutmise peamiseks tugejõuks.

Teistest vabariikidest Eestisse saabunute sotsiaalse koosseisu, rahvuse, hariduse, kvalifikatsiooni ja soolise-vanuselise struktuuri kohta puuduvad süstemaatilised andmed. Nende hulgas oli arvukalt insener-tehnilisi töötajaid, samuti teatud hulk kvalifitseeritud töölisi. Kuid oma sotsiaalselt koosseisult kujutas migrantide põhimass endast hiljutisi maaelanikke, endisi kolhoosnikke ja sovhoositöölisi. Rahvuslikus koosseisus olid valdavas enamuses venelased, kuid rohkesti leidis ka nn. Venemaa eestlasi, valgevenelasi ja ukrainlasi, teistest rahvustest inimesi oli vähe. Enamiku haridustase oli vaadeldaval ajajärgul madal ja neil puudus industriaalne kvalifikatsioon. Sissesõitnud tulid osalt organiseeritud värbamise teel, eriti põlevkivitööstusse ja ehitusse, suuremalt osalt, eriti esimestel sõjajärgsetel aastatel, aga omal algatusel. Esialgu pärinesid nad peamiselt Vene NFSV loodeblastitest ja järk-järgult ka kaugematest piirkondadest.

Arvutused, niipalju kui neid võimaldab teha kättesaadav andmestik, näitavad, et aastail 1945—1950 teistest liiduvabariikidest tulnud isikutest asus tööliste ja teenistujatena tööle ligikaudu kolmandik. Sellest tuleb järeldada, et $\frac{2}{3}$ sisserännanuist olid ülalpeetavad, s. o. põhiliselt alaealised ja vanurid. Viimase asjaolu poolt kõneleb see, et vaatamata migratsiooni mitmekordsele vähenemisele 50. aastail jätkus tööliste hulgas eestlaste osakaalu vähenemine märksa suuremas ulatuses, kui eeldanuks nende aastate sisseränne. Sellise nähtuse põhjuseks sai olla vaid asjaolu, et 50. aastate sisserännule lisandus 40. aastail koos vanematega Eestisse tulnud alaealiste täisikka jõudmine ja tööle asumine.

Seega formeerus ja täienes Eesti töölisklass sõjajärgsel forsseeritud industrialiseerimise ajajärgul mitmetest ühiskonnakihtidest. Tema ridadesse asunud inimesed olid üsna erinevad mitte üksnes oma endise sotsiaalse seisundi, vaid ka rahvuse, üldharidusliku ja kultuuritaseme, tootmisalase ettevalmistuse, samuti kasvatuselise, harjumuste ja maailmavaate poolest. Suure hulga industriaalsetes rahvamajandusharudes tööle asunud, selleks väga erineva ettevalmistusega inimeste, sealhulgas endiste talupoegade liitumine töölisklassiga suhteliselt väga lühikese aja jooksul tekitas mitmeid probleeme, milledest küll paljusid tollal ei tunnistanud, kuid mille mõju ja tagajärjed on eriti selgesti tuntavad praegu.

Pidev tööjõuvajadus ja töölisklassi ridade kiire kasv seadsid kohe sõja lõpul tähtsale kohale kaadri väljaõppe ja kvalifikatsiooni tõstmise. Kutsekoolid oskustöölise õpetamiseks olid olemas juba Eesti Vabariigis. 1940.

³⁶ Кала К. К., Роотс Х. О. Развитие рабочего класса Советской Эстонии, 95—96; Юурсоо Р. Изменения половозрастного и национального состава рабочих и служащих ЭССР в 1945—1970 гг., 39; ENSV ORKA, f. R-10, n. 8, s. 30, l. 1, 2, 40, 43.

aastal, enne nõukogude võimu maksmapanekut, oli Eestis 10 nelja-aastase õppeajaga tööstuskeskkooli ja 12 kaheaastase õppeajaga kutsekooli, kus oli tagatud võrdlemisi kõrgetasemeline tööliiskaadri ettevalmistamine. Nõukogude võimu esimesel aastal reorganiseeriti need teiste liiduvabariikide eeskujul töäjoureservide süsteemi õppeasutusteks.³⁷ Veel enne sõja lõppu loodi okupatsiooni ajal tegutsenud koolide baasil ja alustas tegevust 10 tööstuskooli asukohaga Tallinnas, Tartus, Pärnus, Kohtla-Järvel, Viljandis, Haapsalus, Kuressaares, Põltsamaal ja Paides. Neile lisandusid raudteekoolid Tallinnas ja Valgas.³⁸ Hakati looma ka kuuekuulise õppeajaga nn. vabriku-tehasekoole, mida Eestis varem ei tuntud ja millest esimesed kaks alustasid tööd Tartus ja Kiviõlis, õpetades kiirkorras välja ehitajaid ja kaevandustöölisi.³⁹

Töäjoureservide koolides oli kavas välja õpetada kümneid tuhandeid noortöölisi. Esimestel sõjajärgsetel aastatel oli suuri raskusi koolidele õppehoonete leidmise ja materiaalse baasi loomisega. Ka piisava ettevalmistusega õpetajaid ja meistreid ei olnud kerge leida. Sellest tulenes mitmeid tõsisemaid puudusi õppetöös ja distsipliinis ning õpilaste elukorralduses. Viimased olid täielikult riiklikul ülalpidamisel, neid varustati tasuta riietuse ja toiduga, mis eriti esimestel sõjajärgsetel aastatel oli suur hüve. Sellest hoolimata esines koolide õpilastega komplekteerimisel raskusi. Eriti vastumeelselt mindi vabriku-tehasekoolidesse, kus õpetatavad erialad ei olnud populaarsed ja ettevalmistus oli pealiskaudne. Esimestel aastatel ei leidunud töäjoureservide koolidesse piisavalt vabatahtlikke ja eeskätt vabriku-tehasekoolidesse võeti õpilasi suurelt osalt mobilisatsiooni korras nende noorte hulgast, kes ei õppinud ega töötanud.⁴⁰ Sellega tegelesid sõjakomissariaadid ja täitevkomiteede juurde loodud komisjonid. 1946. aastal komplekteeriti üle poole töäjoureservide koolide õpilaskontingendist (51,1%, sealjuures vabriku-tehasekoolides 62,3%, tööstus- ja raudteekoolides 38,9%) mobilisatsiooni teel. Sinna saadeti ka lastekodude kasvandikke, sealhulgas Vene NFSV-st. 1948. aastast jäi mobiliseerimine kasutusele ainult vabriku-tehase- ja kaevanduskoolide komplekteerimisel, nendeski pidevalt väheneva osatähtsusega. Nii moodustasid mobiliseeritud nimetatud koolidesse astunuist 1953. aastal 12,9% ja 1955. aastal ainult 6,1%.⁴¹

Õppetingimuste ja eluolu paranedes vähenes tunduvalt omavoliline lahkumine kutsekoolidest. 1947. aastal oli lahkujaid 18% õppima asunute üldarvust. 1948. aastast peale oli tööstus- ja raudteekoolides soovijaid juba rohkem, kui vastu võtta suudeti. Vabriku-tehasekoolide ebapopulaarsus aga püsis ja juba enne neljanda viisaastaku lõppu suurem osa nendest suleti. Mitut tüüpi töäjoureservide süsteemi koole oli Eestis kõige rohkem 1948. aastal, sealhulgas 13 tööstuskooli, 2 raudteekooli ja 15 vabriku-tehasekooli. Aastail 1947—1948 oli töäjoureservide süsteemis veel 2 merekooli ja 1949. aastal reorganiseeriti kolm vabriku-tehasekooli mäetööstuskoolideks, kus anti õpetust kaevanduserialadel.⁴²

Kuigi andmed 40. aastail töäjoureservide koolides õppima asunud noorte sotsiaalse päritolu, haridustaseme, rahvusliku ja soolis-vanuselise koosseisu kohta on lünklikud, lubavad need tööliisklassi järelkasvu mõneti siiski iseloomustada. 1946. aastal tööstus- ja raudteekoolides õppima asu-

³⁷ Kennik, A. Töäjoureservide süsteemi õppeasutused oskustöölise ettevalmistajatena Eesti NSV-s sõjajärgseil aastail (1944—1950). — ENSV TA Toim. Ühisk., 1979, nr. 1, 13—14.

³⁸ Samas, 18; ENSV ORKA, f. R-1, n. 17, s. 7, l. 32; f. R-1941, n. 4, s. 2, l. 1; s. 5, l. 2.
³⁹ ENSV ORKA, f. R-1, n. 17, s. 7, l. 59; s. 44, l. 134a; s. 224, l. 109, 306; f. R-1909, n. 1, s. 7, l. 125, 130.

⁴⁰ NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 2. oktoobrist 1940 kehtestatud noorte mobilisatsioon töäjoureservide koolidesse tühistati ametlikult sama organi seadlusega 18. märtsist 1955.

⁴¹ ENSV ORKA, f. R-1, n. 17, s. 223, l. 94; s. 337, l. 127, 133; f. R-10, n. 8, s. 190, l. 54, 67; s. 237, l. 180; s. 257, l. 120, 126, 130.

⁴² История рабочего класса Советской Эстонии, 189—195.

nud noortest oli ainult pooltel 6-klassiline haridus⁴³, mida Eesti Vabariigis teatavasti loeti alghariduseks. Kuid õpilaste üldhariduslik tase erines koolide järgi üsna tunduvalt. Keskmisest kõrgem oli see tööstuskoolides, sealhulgas eriti Tallinnas asunud tööstuskoolides nr. 1 ja 2, kus üle 90% 1946. aastal vastuvõetud noortest oli 6- või 7-klassilise üldharidusega ning oli ka 8 klassi lõpetanud noormehi. Parem üldharidus soodustas keerukamate tööliserialade (mööteriistade remondi lukksepad, elektrimontöörid, tiserid-mudelsepad jt.) omandamist, mida nendes koolides õpetati. Vabrikukoolide õpilaste üldhariduslik tase oli tunduvalt madalam, väga sageli ainult 3—4 klassi. Enamik aastail 1945—1950 tööjõureservide koolides, eriti vabriku-tehasekoolides ja 40. aastate lõpul ka tööstus- ja raudteekoolides õppinuist oli pärit maalt. Kuivõrd koolide komplekteerimisel kohalike noortega oli tõsisemid raskusi, komplekteeriti näiteks 1946. aasta teisel poolel ligi veerand tööjõureservide koolide õpilaskontingendist Vene NFSV-st pärit noortest. Viimaste osakaal oli suurem just vabriku-tehasekoolides, ulatudes 1946. aastal 37,5%-ni. Aastakümne lõpuks oli siiski üle 90% tööjõureservide koolidesse astunuist pärit Eestist.⁴⁴

Et tööjõureservide koolides õpetati peamiselt meestele sobivaid erialasid, siis oli 85—90% ja enamgi õpilastest noormehed. Erandiks oli Kreenholmi Manufaktuuri juures tegutsenud vabriku-tehasekool. Tööstuskoolidesse võeti õppima enamasti nooremaid, peamiselt 14—15-aastasi, vabriku-tehasekoolidesse aga vanemaid, 16—18-aastasi õppureid.

Niisiis õppisid tööjõureservide koolides aastail 1945—1950 peamiselt maalt pärit 14—18-aastased noored, kelle hulgas olid, eriti tööstuskoolides, ülekaalus eestlased. Tööstus- ja raudteekoolide kaudu tööliklassile tulnud täiendus oli noorem ja kõrgema üldharidustasemega. Vabriku-tehasekoolide õpilastest said enamikus ehitustöölised, nad olid pisut vanemad, kuid madalama üldharidustasemega ja nende hulgas oli, eeskätt esimestel sõjajärgsetel aastatel, rohkesti Vene NFSV-st pärit noori.

Koolide meistrite ja õpetajate koosseis oli esialgu ebaühtlane, kuid järk-järgult see paranes. 1951. aastaks oli 30% tööstus- ja raudteekoolide meistritest tehnilise keskharidusega, paljud samade koolide endised kasvandikud.⁴⁵ Küllaltki hea oli tööstuskoolide õpetajate haridustase. Juba 1946. aastal oli 40% neist kõrgharidusega, kuigi õpetajana töötas ka lõpetamata keskharidusega isikuid.⁴⁶ Märksa halvemas olukorras olid vabriku-tehase- ja mäetööstuskoolid, kus osa meistrite kvalifikatsioon, pedagoogiline ettevalmistus ja võimed ei vastanud neile esitatavatele nõudmistele.⁴⁷

Enamik neljandal viisaastakul tööstus- ja raudteekoolide lõpetanuist said täiesti rahuldava ja isegi hea väljaõppe. Nendega jäädgi rahule ettevõttele, kuhu nad tööle määrati. Seda tõendavad andmed Tallinna Masinaehitustehasest, elektrimootrite tehase «Volta», Kalinini-nimelisest Veduri- ja Vaguniremonditehasest ja mujalt.⁴⁸ Tunduvalt madalam oli väljaõppe tase aga vabriku-tehasekoolides. Näiteks 1946. aastal neis koolides kuuekuulised kursused läbi teinutest rohkem kui pooled ei suutnud sooritada kvalifikatsioonieksamit.⁴⁹

Alates 50. aastate algusest leidis tööjõureservide süsteemi õppeasutuste kaudu toimivas tööliiskaadri väljaõppes aset olulisi muutusi. Seoses põllumajanduse kollektiviseerimisega ja üleminekuga põhiliste maaharimistöde mehhaniseerimisele suurenes järsult vajadus traktoristide järele. Üldse õpetati Eesti tööjõureservide koolides aastail 1950—1958 välja üle

⁴³ Kennik, A. Tööjõureservide süsteemi õppeasutused, 20.

⁴⁴ ENSV ORKA, f. R-1, n. 17, s. 223, l. 94, 102—104, 195, 257—259; s. 224, l. 195, 229; f. R-1941, n. 2, s. 26, l. 11—13; n. 8, s. 7, l. 4, 7, 42, 46, 49, 55, 58; s. 46, l. 115.

⁴⁵ ENSV ORKA, f. R-1941, n. 3, s. 46, l. 29, 56.

⁴⁶ ENSV ORKA, f. R-1941, n. 2, s. 18, l. 17.

⁴⁷ Samas, l. 30, 56.

⁴⁸ ENSV ORKA, f. R-10, n. 8, s. 26, l. 203, 211, 221, 229; s. 24, l. 67.

⁴⁹ ENSV ORKA, f. R-1941, n. 2, s. 18, l. 17.

10 tuhande traktoristi või muu mehhaniseeritud põllumajanduses vajaliku oskustöölise. Selleks tuli paratamatult vähendada väljaõpet industriaalsetel erialadel, kuigi suur vajadus kvalifitseeritud tööstus-, ehitus- ja transporditöölise järele püsis. Osa tööstuskoole muudeti põllumajanduse mehhaniseerimise koolideks. Võrreldes 40. aastatega vähenes tunduvalt tööjõureservide koolidesse vastuvõtute arv. 1958. aastal saadi rohkem kui 9 tuhandest sooviavaldusest rahuldada ainult 3425.⁵⁰

Teisest küljest paranes aga 50. aastail õpetamise tase. Aastakümne teisel poolel pikendati ehitajate väljaõppe aega vähemalt 10 kuuni, osaliselt aga 2 aastani. Tööstuskooli nr. 1 baasil hakati 1954. aastal välja õpetama oskustöölisi tollal kiiresti suureneva kalalaevastiku tarvis. 1957. aastal muudeti kool Tehnikakooliks nr. 1, kuhu hakati vastu võtma keskharidusega noormehi laevajuhi, laevamehaaniku ja raadiooperaatori erialale. See tähistas sõjajärgse kutsehariduse arengus kvalitatiivselt uut taset.

50. aastail täiustus tööstuskoolide materiaalne baas, seati sisse korralikud õppekabinetid ja töökojad, saadi rohkesti uusi metallilõikepinke jm. Paranes õpetajate ja meistrite kvalifikatsioon.

Ajavahemikul 1945—1958 sai tööjõureservide süsteemi koolides industriaalsetel erialadel (tööstus, ehitus, transport ja side) väljaõppe 28 tuhat oskustöölist, neist 17,4 tuhat enne 1950. aastat. Nende koolide tähtsus tööliiskaadri väljaõppes on igati märkimisväärne. Neljandal viisaastakul moodustasid tööjõureservide koolide kasvandikud tööstustöölise juurdekasvust ühe kuuendiku. 50. aastail tuli nendest koolidest iga kümnes uus tööstustööline.⁵¹

Tööjõureservide koolides õpetatavate erialade arv oli aga rahvamajanduse vajadustega võrreldes piiratud. Tootmise pideva laiendamise ja tööliiskaadri suure liikuvuse tõttu vajasisid ettevõtted uut tööjõudu aasta ringi ja palju rohkem, kui suutsid anda tööjõureservide koolid. Seetõttu õpetati põhiosa uutest töölistest välja otse ettevõtteis. Seal väljaõppe saanud tööliste teadmised ja oskused jäid maha koolides antavaist, kuid ekstensiivse majanduse tingimustes jäi väljaõpe ettevõtetes mingit kvalifikatsiooni omavate tööliste ettevalmistamisel siiski peamiseks teeks.

Tootmisettevõtteis kujunes terve väljaõppesüsteem, kus eriala võis omandada mitmel viisil. Juba 1945. aastal pandi tööstuses ja ehituses käima mõnenädalase kestusega nn. tehnilise miinimumi kursused, kus uued töölisid said erialaseid algteadmisi. Nendel kursustel said oma teadmisi täiendada ka juba teatud kvalifikatsiooni omavad töölisid. Ühtlasi alustati ettevõtteis tööliste individuaalset väljaõpet. Selleks määrati uutulnukale juhendajaks kogenud ja kvalifitseeritud tööline, kes teda õpetas otse tööprotsessis.⁵² Individuaalne väljaõpe kestis kolm kuud ja lõppes kvalifikatsioonieksamiga. Samal 1945. aastal alustati tööliste väljaõpet ka brigaadiviisiliselt. Kvalifitseeritud tööliste juhendajatele maksti tasu.⁵³

Väljaõppe peamiseks vormideks ettevõtetes kujunesidki individuaalne ja brigaadiviisiline väljaõpe. Sel teel omandas kvalifikatsiooni kolmveerand kõigist aastail 1947—1950 tööstuses väljaõpetatud uutest töölistest.⁵⁴ 40. aastate lõpul lisandus uusi väljaõppe vorme, nagu mitmesugused ettevõtete juures pidevalt tegutsevad kursused, mida mõnikord nimetati ka koolideks. Seoses industriaalkaadrit ettevalmistavate tööjõureservide koolide arvu tunduva vähendamisega 50. aastail suurenes ettevõtete osa uue kaadri väljaõpetamisel veelgi. Positiivseks tendentsiks oli individuaalse väljaõppe osatähtsuse suurenemine, sest see andis kindlamad teadmised ja oskused. Sel teel omandas 50. aastail kvalifikatsiooni kolm neljandikku

⁵⁰ Siškin, A. Kutsehariduse korraldamisest vabariigis. — Eesti Kommunist, 1959, nr. 5, 29.

⁵¹ История рабочего класса Советской Эстонии, 201, 348.

⁵² Eesti NSV Teataja, 1945, nr. 3, art. 31.

⁵³ Eesti NSV Teataja, 1945, nr. 26, art. 394.

⁵⁴ Jaanvärk, E. Nõukogude Eesti tööliklass, 34.

kõigist tööstustöolistest, ülejäänud omandasid eriala brigaadis või kursustel.⁵⁵

Sõjajärgsest ajast, kuni 1950. aastani, on andmeid 41,4 tuhande uue tööstustöölise väljaõpetamise kohta ettevõtetes, peamiselt vahetult tootmisprotsessis.⁵⁶ Aastail 1951—1959 lisandus neile veel üle 88 tuhande tööstustöölise (rahvamajanduses kokku üle 136 tuhande).⁵⁷ Need arvud on väga suured, lähenedes tööstustöölise puhul nende koguarvule 1960. aastal (137 tuhat). Kui kõrvale jätta suurendatud andmete esitamise võimalus, tuleb silmas pidada eelkõige seda, et kogu vaadeldaval ajajärgul oli tööjõu voolavus suur, töölised liikusid ühest ettevõttest teise paremate palga-, töö- ja olmetingimuste otsinguil. Mõistagi häiris see ettevõtete tööd ja tõi rahvamajandusele suurt kahju, kuid olukorras, kus ajalehed kirendasid tööpakkumise kuulutustest, oli raske sellele nähtusele piiri panna. Et ühest ettevõttest teise rändajad olid peamiselt madala kvalifikatsiooniga ja väheste oskustega, siis tingis töökoha vahetus sageli ka uuesti eriala õppimise. See suurendas väljaõpetatud tööliste koguarvu.

Tuleb alla kriipsutada, et vaevalt võib uute tööliste massilist väljaõpet vahetult tootmises pidada töölistkaadri ettevalmistamise parimaks viisiks. See oli ekstensiivarengu paratamatu kaasnähtus, mis produtseeris hulgaliselt pealiskaudsete teadmiste ja piiratud praktiliste oskustega töölisi, kellel väiksemagi tehnoloogia muutuse või tootmise ümberkorraldamise tõttu tuli pidevalt juurde ja ümber õppida. See oli ka üks, kuigi mitte ainus põhjus ettevõtetes laialdaselt praktiseeritavale kvalifikatsiooni tõstmisele.

Kvalifikatsiooni tõstmiseks loodi samuti terve süsteem, mis aja jooksul tegi läbi mitmeid muutusi. Esimesel sõjajärgsel viisaastakul levisid laialt arvukad kursused eesmärgiga anda töölistele universaalsemaid teadmisi ja oskusi, hõlbustada tööjõuga manööverdumist uue tehnika ja tehnoloogia kasutuselevõtul ning tootmise ümberkorraldamisel. Parimad töölised võtsid oma kätte alla madalama kvalifikatsiooniga töölisi, jagasid neile oma teadmisi ja õpetasid ratsionaalsemaid töövõtteid. Teiste liiduvabariikide eeskujul nimetati niisuguseid kvalifikatsiooni tõstmise viise stahhaanovlikeks koolideks. Seda kasutati tööstusettevõtetes, kaevandustes, raudteel ja ehituses. Mõnikord praktiseeriti tööliste õppima saatmist ka teiste liiduvabariikide ettevõtetesse. Juba neljandal viisaastakul oli kvalifikatsiooni tõstmise süsteemi haaratud suuremates ettevõtetes igal aastal sadu töölisi, aastail 1947—1950 aga kokku 43,2 tuhat tööstustöolist.⁵⁸

1950. aastail võttis kvalifikatsiooni tõstmine veelgi laiema ulatuse. Põhjusena tuleb kindlasti arvesse, et eriti aastakümne teisel poolel võis nii tööstuses, ehituses, transpordis kui ka sides täheldada kiiret üleminekut uue tehnika kasutamisele. Neil aastail võttis tööstuses hoogu tootmise kompleksne mehhaniseerimine ja automatiseerimine; raudteel asendati auruvedurid diiselveðuritega, tunduvalt täiustus rongiliikluse juhtimine. Ehituses mindi üle industriaalmeetoditele, sides algas seni enamasti sõjaeelsest ajast pärineva aparatuuri väljavahetamine kaasaegsema vastu. Loomulikult nõudis see töölistelt uusi teadmisi ja oskusi. Tööliste kvalifikatsiooni tõstmiseks ja nende ümberkvalifitseerimiseks uue tehnika rakendamise nõuete järgi loodi 50. aastail suurte ametkondade või ametkondadevahelised õppekombinaadid.

Olemasolevad andmed kõnelevad sellest, et üldse tõstis Eesti NSV rahvamajanduses aastail 1951—1959 oma kvalifikatsiooni 244 tuhat töolist, sealhulgas tööstuses 148 tuhat. Kvalifikatsiooni tõstnud tööliste hulk suurenes märgatavalt just aastakümne teisel poolel.⁵⁹ Niihästi nende arvude

⁵⁵ История рабочего класса Советской Эстонии, 354.

⁵⁶ Jaanvärk, E. Nõukogude Eesti tööliklass, 33.

⁵⁷ История рабочего класса Советской Эстонии, 353.

⁵⁸ Jaanvärk, E. Nõukogude Eesti tööliklass, 47.

⁵⁹ История рабочего класса Советской Эстонии, 357.

kui ka väljaõppe puhul tuleb silmas pidada, et üks tööline sattus statistikkasse nii mitmel korral, kui mitmel korral ta kvalifikatsioonieksamitel käis.

Üksnes tööliskaadri teoreetiliste teadmiste ja kutseoskuse süvendamise alusel oligi mõeldav üleminek keerukama tehnika kasutamisele. Siiski ei saa rääkida tööliklassi kvalifikatsioonitaseme pidevast tõusust. Esiteks, tootmise ekstensiivse arengu ning tööliskaadri kiire kasvu olukorras, kus enamik uusi töölisi õpetati välja vahetult tootmises, on raske oodata kvantitatiivsete näitajate kiire kasvuga rööbiti ka kvalitatiivsete näitajate paranemist. Teatud perioodil, eriti 40. aastate lõpul ja 50. aastate algul võis täheldada keskmise kvalifikatsioonitaseme mõningat langust, hoolimata sellest et kõrgema kvalifikatsiooniga tööliste absoluutarv suurenes. Seda kinnitavad andmed mõnede suuremate ettevõtete ja ametkondade kohta aastaist 1947—1953. Tallinna Masinaehitustehases, M. I. Kalinini nimelises tehases, Kohtla-Järve Põlevkivikombinaadis ja Kalatööstuse Ministeeriumi süsteemi ettevõtetes tööliste keskmine kvalifikatsioonijärk nimetatud ajavahemikul langes.⁶⁰ Peaaegu kõigis neis ettevõtteis kasvas kiiresti tööliste arv. Ent madalama (1—3) ja keskmise (4—5) kvalifikatsioonijärguga töölisi tuli juurde märksa rohkem kui kõrgema (6—8) järguga töölisi. Mõnedes ettevõtetes viimaste arv koguni langes. Võib öelda, et tööliste kvalifikatsioonitaseme langus (toodud ettevõtetes langes keskmine kvalifikatsioonijärk nimetatud ajavahemikul ligikaudu poole kuni ühe järgu võrra) on tööliskaadri kiire kasvu perioodil üsnagi loomulik nähtus.

Tööliskaadri juurdekasvu tempo aeglustumine 50. aastate lõpul ja samal ajal jätkuvad jõupingutused kvalifikatsiooni parandamiseks peatasid kvalifikatsioonitaseme languse ja hakkas ilmnele selle minimaalne tõusutendents.⁶¹ Sama nähtus ilmnis ka üleliidulises ulatuses: aastail 1950—1959 suurenes NSV Liidus tervikuna keskmine ja kõrgema kvalifikatsiooniga tööliste osatähtsus 49,6% -lt 51,7% -ni.⁶²

1950. aastail mõjutas universaalsete kutseoskustega tööliskaadri osakaalu vähenemist üleminek vooltootmisele. See võimaldas hulgaliselt kasutada nn. operatsioonitöölisi, kes sageli valdasid, nagu nimetuski näitab, ainult üksikuid tööoperatsioone, milleks toote valmistamine oli jaotatud. Üldse oli tootmisprotsesside mehhaniseerimine kahesuguse mõjuga. Ühest küljest nõudis see paljudel kutsealadel senisest märksa põhjalikumalt teoreetilist ettevalmistust, teisest küljest aga võis kohati muuta töö monotoonsemaks, üksluisemaks ning vähem teadmisi nõudvaks. Näiteks mõõblitootmise üleviimisel mehhaniseeritud vooluliinidele vähenes nõudmine universaalsete oskustega mõõblitöölislerite järele. Neid vajati aga väga aude toodete juurutamisel või keerukate eritellimuste täitmisel.

Kvalifikatsiooni mõjutavaks teguriks oli tööliskaadri püsivus, ühes ettevõttes töötamise kestus. Esimestel sõjajärgsetel aastatel oli suur osa töölisi oma ettevõttes töötanud lühikest aega. See oli mõnel määral tingitud asjaolust, et pärast sõda ei pöördunud paljud tööliselised oma endistesse töökohtadesse tagasi. Peapõhjus oli aga tööstuse kiire kasv. Suur hulk uusi töölisi tuli eeskätt tekstiilitööstusse, põlevkivitööstusse, masinaehitusse, ehitusmaterjalitööstuse ettevõtetesse ja ehitus- ning transpordiorganisatsioonidesse. 1950. aastal oli 81% kaevandustöölisest töötanud samas ettevõttes mitte üle kolme aasta, sealhulgas ligi 45% vähem kui aasta. Ligikaudu samasugune olukord oli kütusetööstuses.⁶³ Ehitusmaterjalitööstuses oli seis veelgi halvem. Paljude ettevõtete töölikond koosnes põhiliselt uustulnukaist.

Hoolimata tööliskaadri kiirest kasvust hakkas olukord vähehaaval

⁶⁰ История рабочего класса Советской Эстонии, 207—208.

⁶¹ Randmets, L. Eesti NSV tööliklassi kultuurilise ja tehnilise taseme tõus viieks aastat. — Rmt.: TPI Toim., 1974, nr. 349, 27—28.

⁶² Рабочий класс СССР (1951—1965 гг.). М., 1969, 195.

⁶³ ENSV ORKA, f. R-10, n. 8, s. 55, l. 3.

siiski paranema. Kui 1947. aastal oli üle poole kõigist tööstustöölised ja ligemale pool (49,1%) kõigist ehitustöölised oma ettevõttes töötanud alla aasta, siis 1957. aastaks langes selliste tööliste osatähtsus ehituses umbes ühe kolmandiku ja tööstuses ühe viiendikuni.⁶⁴ Muidugi oli ka see protsent veel küllalt suur ja tingitud mitte üksnes tööstuse ning ehituse laienemisega seotud tööliiskaadri kasvust, vaid ka kaadri voolavusest, s. t. lahkumisest omal soovil või vallandamisest töödistsipliini rikkumise tõttu. Mõnedes, eriti vaid üksikuid ettevõtteid omavates tööstusharudes oli kaader keskmisest tunduvalt püsivam. Siia kuuluvad eelkõige tsemenditööstus, samuti trüki-, paberi- ja linatööstus. Seejuures avaldas kindlasti suurt mõju ettevõtete paiknemine. Kui need olid töölisasulates või väikelinnades, kus valikuvõimalusi oli vähe või polnud neid üldse mitte ning paljud perekonnad olid seotud oma maja ja abimajapidamisega, siis vahetati töökohta harva.

Sõjajärgsel industrialiseerimisajajärgul laienes Eestis enamik tööstusharusid, kuid erinevas tempos. Vastavalt sellele toimusid 40. ja 50. aastail muutused tööstustöölised jagunemises tööstusharude vahel. Aastail 1945—1950 suurenes tööstustöölised koguarv ümmarguselt kaks korda, sealhulgas kõige kiiremini (2,7 korda) kütuse- ja põlevkivitööstuses. Keskmisest kiiremini kasvas tööliste arv veel kergetööstuses ja ehitusmaterjalitööstuses.⁶⁵ Olulisi nihkeid toimus ka 50. aastail. Eelisareng tagati masinaehitusele, kus ka tööliste arv suurenes kõige kiiremini. Keskmisest kiirem oli kasv ka ehitusmaterjali-, keemia- ja põlevkivikeemia-, tekstiili- ja kalatööstuses. Viimasele andis tõuke ookeanipüügilaevastiku loomine. 40. aastate lõpul ja 50. aastate algul jäi maha elektrienergiatööstus, mille tõus langes hilisemasse perioodi. Oma varasemad positsioonid tööstuse struktuuris kaotas metsa-, puidu-, tselluloosi- ja paberitööstus. Kahes viimases ei tulnud üldse juurde uusi ettevõtteid.⁶⁶

Kui võrrelda tööstustöölised jagunemist tööstusharude vahel Eesti Vabariigis 30. aastail ja Nõukogude Eestis 50. aastail, on üldpilt järgmine. 1936. aasta andmeil oli ligi kolmandik (32,2%) kõigist tööstustöölised tegev kergetööstuses, neist valdav enamik tekstiilitööstuses. Sellele järgnes toiduainetööstus (14,9%) ja puidutööstus (12,4%) ning neljandana masinaehitus ja metallitöötlemine (11,5%). 50. aastate keskpaigaks oli kergetööstus oma esikoha säilitanud, kuigi märksa väiksema osatähtsusega (27,7%). Teisele kohale oli tõusnud masinaehitus ja metallitöötlemine (17,2%), tõrjudes kolmandaks toiduainetööstuse (12,9%). Tunduvalt oli suurenenud kütusetööstuse osatähtsus (1936. aastal 6,5%, 1955. aastal 11,7%). Kõige enam oli langenud puidu-, tselluloosi- ja paberitööstuse tööliste, samuti trükitöölised osakaal.⁶⁷

Võttes aluseks tööliste arvu, võib nentida, et hoolimata rasketööstuse harude eelisarendamisest industrialiseerimisperioodil säilitasid Eesti traditsioonilised tööstusharud — kergetööstus ja toiduainetööstus — vabariigi tööstuse struktuuris endiselt tähtsa koha. Neis harudes leidis 50. aastate keskpaigas rakendust 40% kõigist tööstustöölised. Selgelt negatiivne ning Eesti vajadustele ja võimalustele mittevastav oli aga paberi- ja trükitööstuse osatähtsuse vähenemine.

Üldine positiivne tendents Nõukogude Eesti tööstuse arengus, mis mõjutas soodsalt ka muutusi töölisklassis, oli tootmise tehnilise taseme tõus, kuigi see ei toimunud ühteviisi kõigis majandusharudes ning hakkas ligikaudu 50. aastate lõpust maailmatasemest järjest enam maha jääma. Uue tehnika rakendamisega kaasnes füüsiliste jõupingutuste vähenemine ja teadmiste osatähtsuse suurenemine tööprotsessis. Tootmise mehhaniseerimisega muutus töö iseloom paljudel kutsealadel ja hakkas tekkima

⁶⁴ ENSV ORKA, f. R-10, n. 8, s. 14, l. 6, 15, 18; s. 367, l. 10, 13.

⁶⁵ 25 aastat Nõukogude Eestit. Tln., 1965, 35—36.

⁶⁶ Кала К. К., Роотс Х. О. Развитие рабочего класса Советской Эстонии, 98—99.

⁶⁷ Veimer, A. Eesti NSV sotsialistlik industrialiseerimine, 97.

uusi erialasid, mida varem üldse ei tuntud. Esimesed märgid tehnika progressi mõjust hakkasid ilmema juba 40. aastate lõpul ja 50. aastate algul kõigepealt kaevandustes. Seal võeti kasutusele soonimismasinad, kraap- ja lintkonveierid ning esimesed laadimismasinad. Kuigi need mehhanismid ei olnud põlevkivikaevandustele eriti kohased, sai siiski alguse kaevurite raske füüsilise töö kergendamine, mida küllaltki tulemuslikult jätkati edaspidi. Uuteks kutsealadeks olid soonimis- ja laadimismasinat juht ning transporttööride ümberpaigutaja. Suures elektrivedurijuhtide arv, kuigi elektrivedureid kasutati kaevandustes ka juba 30. aastate lõpul. Laialdaselt võeti kasutusele elektripuurid. 40. aastate teisel poolel mehhaniseeriti komplekselt freesturba tootmine, sellega kadus sel alal raske füüsiline töö. 50. aastate algusest kulges kiiresti metsatööde mehhaniseerimine nii langetamisel, laadimisel kui ka väljaveol.

Kalapüügi ja kalatöötlemise mehhaniseerimisega muutus kalurite töö industriaalseks. Sama toimus ehitustöölise töös. Kuid see ei tähendanud veel kaugeltki ehitusest põliste kutsealade väljatõrjumist. Eriti visalt edenes viimistlustööde mehhaniseerimine. 50. aastal hoogustus märgatavalt tehnika progress masinaehituses ja teisteski tootmisharudes. Aastakümne lõpuks oli paljudel tööstuslikel erialadel raske füüsiline töö olulisel määral asendunud mehhaniseeritud tööga. 1959. aastal töötas vabariigi tööstuses mehhanismide abil 27,5% seppadest, 35,9% vormijatest ja 37,9% valajatest. Mööblitööstuses võeti poleerimisel kasutusele mehaanilised töövahendid.⁶⁸

Ettevõtete sisetranspordi mehhaniseerimisega vähenes järk-järgult laadivate raske käsitsitöö, ilmusid autolaadurite ja elektrikarude juhid, suurenes kraanajuhtide arv. Mehhaniseeritud või automatiseeritud tootmisliinide sisseeadmisega tekkis vajadus kõrge kvalifikatsiooniga seadistajate ja remondilukkseppade järele. 1959. aastal töötas kõigest Eesti NSV tööstustöölisest 2% automaatidel, 35% masinate ja mehhanismide abil, 9,4% masinate ja automaatide juures käsitsi ja 46,4% tegi käsitsitööd. Ülejäänud 7,2% olid remonditöölised.⁶⁹ Käsitsitöö vähendamine ei edenenud siiski hõlpsasti. Eriti halvasti olid mehhaniseeritud mitmesugused abitööd. Küllaltki amortiseerunud masina- ja seadmeпарк tingis remonditööde suure mahu, remont toimus samuti käsitsi. Käsitsitöö vähendamine ja koos sellega tööviljakuse tõstmine on jäänud tänaseni tööstuses, ehituses ja mujalgi üheks kesksemaks probleemiks.

Artiklis käsitletud võrdlemisi lühikese ajalooperioodi vältel toimusid vabariigi töölisklassis tähelepanuväärsed kvantitatiivsed ja kvalitatiivsed muutused. Neist peamised on tööliste arvu mitmekordistumine sõjaeelse ajaga võrreldes ning sellega otseselt seostuvad suured nihked töölisklassi demograafilises ilmes ja kogu Eesti rahvastikus. Taastamisperioodi ülesannetest ja tolleaegsest majanduspoliitikast sõltuvalt kujunes töölisklassi harustruktuur, mis koos 50. aastail tootmises alanud tehniliste ümberkorraldustega põhjustas tööliste kutsealase koosseisu ja kvalifikatsioonitase muutumise. Suuri majanduslikke lisakulutusi nõudvaks ja töö kvaliteedile negatiivselt mõjuvaks nähtuseks tuleb pidada tööliskaadri suurt voolavust. Vastuse küsimusele töölisklassi kiire arvulise kasvu majanduslikust põhjendatusest peab andma kogu tolleaegse sotsiaal-majandusliku arengu ja selle suunamise analüüs, mis kuulub majandusajaloolaste, õigusteadlaste ja teiste spetsialistide kompetentsi.

⁶⁸ Труд в Эстонской ССР. Таллин, 1962, 48.

⁶⁹ Samas, 48.

Esitanud R. Pullat

Eesti NSV Teaduste Akadeemia
Ajaloos Instituut

Toimetusse saabunud
17. XI 1988

РАБОЧИЙ КЛАСС СОВЕТСКОЙ ЭСТОНИИ В 1940—1960 ГОДАХ

В сжатом изложении в статье описывается история возникновения и развития рабочего класса Эстонии до 1940 г. и дается краткая характеристика изменений, происшедших в 1940—1941 гг.

В основном же статья посвящена анализу процессов восстановления и дальнейшего роста рабочих кадров Советской Эстонии в послевоенный период (по 1960 г.). Дается краткий обзор историографии рабочего класса ЭССР, критически осмысливаются результаты исследовательской работы. При этом выдвигается ряд проблем, требующих комплексного изучения, и не только историками, но и экономистами, юристами и другими специалистами, поскольку выяснение действительного содержания проводившейся в послевоенный период в ЭССР социальной и экономической политики не под силу одним историкам.

Особое внимание уделяется количественным и качественным изменениям в рабочем классе Эстонии в 1945—1960 гг. Проведен анализ источников пополнения рабочих кадров. Их численный прирост происходил в основном за счет массового прибытия людей из других союзных республик, что обусловило значительное изменение демографической ситуации в республике. Рассматриваются также вопросы подготовки и повышения квалификации, изменения в профессиональном составе рабочих кадров в условиях форсированно экстенсивного развития промышленности ЭССР.

*Институт истории
Академии наук Эстонской ССР*

Поступила в редакцию
17/XI 1988

Kulno KALA, Raul JUURSOO

THE SOVIET ESTONIAN WORKING CLASS IN 1940—1960

The authors present the development of the socio-economic background of the Estonian working class up to 1940 and characterize the changes in its status in 1940—1941.

The main part of the article is dedicated to the principal changes in the Soviet Estonian working class during the postwar period (up to 1960). The historical literature on the Soviet working class and its present insufficiency have been discussed. New research into the history of the working class (especially into its socio-economic background) is necessary. The authors have pointed out the conditions that enable the researchers to fulfil the task.

It has been shown that the working class increased in this period owing to the influx of migrants from the other Union republics because the forced industrial development of the Estonian SSR did not correspond to the Estonian manpower which had suffered great losses in World War II. This brought about rapid changes in the national structure of the working class and the whole nation as well. The extensive development of the national economy was insufficiently justified and it laid the foundation to social and economic stresses in the Republic that manifest themselves up to the present day. In addition to the numerical increase and changes in the national structure of the working class, its training and improvement of professional qualification (including labour reserves schools) have been studied as well. Changes in the vocational structure of the working class on the basis of the rapid technical progress in the 1950s have been shown.

*Academy of Sciences of the Estonian SSR,
Institute of History*

Received
Nov. 17, 1988